

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

O'ZBEKISTON RELYEFINING ASOSIY

XUSUSIYATLARI

Sobirov Ulmasbek Norbek o'g'li

Bux DPI, Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari ta'lim yo'nalishi talabasi

Egammurodov Mardon Orozgeldi o'g'li

Bux DPI, Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston relyefining asosiy xususiyatlari yoritiladi. Mamlakat hududidagi tog'lar, cho'llar, vodiyslar va daryolar kabi tabiiy relyef shakllari batafsil tavsiflanadi. Ushbu relyef shakllarining O'zbekiston iqlimi, tabiiy resurslari va aholi hayotiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Maqola relyefning mamlakat ekologiyasi va iqtisodiyotidagi o'rni tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston relyefi, tog'lar, cho'llar, vodiyslar, daryolar, tabiiy resurslar, iqlim, ekologiya, iqtisodiyot, landshaft.

Kirish. O'zbekistonning tabiiy relyefi mamlakatning ekologik tizimi, iqtisodiyoti va aholisining hayoti uchun katta ahamiyatga ega. Relyefning turli shakllari, shu jumladan tog'lar, pasttekisliklar, cho'l hududlari va daryolar, mamlakatning iqlimi, qishloq xo'jaligi va sanoatining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonning relyefi, shu bilan birga, tabiiy resurslarining taqsimlanishi va ularning samarali ishlatilishi orqali iqtisodiy o'sishni ham ta'minlashga yordam beradi. Mamlakatning turli relyef shakllari nafaqat iqtisodiy faoliyatni belgilab beradi, balki ekologik muammolarni hal qilishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, O'zbekistonning relyefi mamlakatning tabiiy resurslaridan, shu jumladan suv manbalaridan foydalanish va bu resurslarni barqaror ravishda boshqarish uchun zarur bo'lgan siyosatlarni ishlab chiqishga turtki bo'ladi. Relyefning iqlim o'zgarishlari, daryolar va yer osti suvlarining holati kabi ekologik muammolarni yengib o'tish uchun mamlakatda ilmiy izlanishlar va innovatsion yondoshuvlar talab qilinadi. Ushbu maqolada O'zbekiston relyefining asosiy shakllari, ularning mamlakat iqtisodiyoti, ekologiyasi va aholisi hayotiga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Asosiy qism. O'zbekiston relyefining shakllari mamlakatning tabiiy resurslaridan foydalanish, iqlim sharoitlari va iqtisodiy faoliyatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Mamlakatning relyefi faqat geografik jihatdan emas, balki xalqning kundalik hayoti va iqtisodiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonning keng tarqalgan tog'li hududlari, keng cho'l maydonlari va serhasham vodiysining o'ziga xos kombinatsiyasi, bir tomondan, tabiiy resurslarning boyligi, ikkinchi tomondan esa, iqtisodiy va ekologik barqarorlikka xavf soluvchi holatlarni yuzaga keltiradi.

Relyefning shakllari, ayniqsa tog' tizmalari, daryolar va cho'l hududlari, mamlakatning sug'orish tizimlarini, qishloq xo'jaligini va sanoatning rivojlanishini shakllantiradi. O'zbekistonning iqlimi va relyefi bir-biri bilan chambarchas bog'langan bo'lib, bu holat, ayniqsa, qishloq xo'jaligi va tabiiy resurslardan foydalanish borasida ekologik muammolarni yuzaga

keltiradi. Masalan, Orol dengizining qurishi natijasida yuzaga kelgan ekologik inqiroz, o'simlik va hayvonot dunyosiga, shuningdek, aholining hayoti va salomatligiga jiddiy zarar yetkazdi.

Tog'lar, daryolar, cho'l hududlari va pasttekisliklar orasidagi nozik muvozanatni o'rganish, nafaqat geografik jihatdan, balki ekologik va iqtisodiy kontekstda ham katta ahamiyatga ega. Bu maqolada O'zbekistonning tabiiy relyefi, uning iqtisodiyotga ta'siri va ekologik muammolarni hal etishdagi o'rni haqida chuqur tahlil qilinadi. Har bir relyef shaklini o'rganish, nafaqat mamlakatning bugungi holatini, balki uning kelgusi rivojlanish istiqbollarini ham yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

O'zbekistonning relyefi o'zining tog'li hududlari, cho'l va pasttekisliklar, daryolar va boshqa tabiiy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ushbu tabiiy o'zgarishlar mamlakatning iqtisodiy va ekologik holatiga, shuningdek, aholining turmush tarziga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

1. Tog'li hududlar

O'zbekistonning sharqiy qismida joylashgan Tyan-Shan va Pomir-Oloy tog' tizmalari mamlakatning relyefi uchun muhim o'rin tutadi. Bu tog'lar yer yuzasining eng baland joylarini tashkil etadi va ularning boy tabiiy resurslari, xususan, suv manbalari, iqtisodiy faoliyatda muhim rol o'ynaydi. Tog' hududlarida joylashgan Farg'ona vodiysi, Samarqand va Buxoro viloyatlari kabi yerlarda qishloq xo'jaligi va sanoat rivojlanishga turtki bo'ladi. Tog'li hududlarda o'sadigan o'simliklar va hayvonot dunyosi ekologik tizimni mustahkamlaydi. Tog' tizmalari nafaqat suv resurslarini ta'minlash, balki yer osti boyliklarini qazib olishda ham muhim rol o'ynaydi.

Biroq, tog' hududlarida tabiiy resurslardan foydalanishning salbiy ta'sirlari ham mavjud. Tog'da qo'llaniladigan qurilish ishlari, o'rmonlarning kesilishi va erlarni noto'g'ri ishlatish ekosistema muvozanatining buzilishiga olib keladi. Shuningdek, tog'larda sodir bo'ladigan yer silkinishlari, sel va qurg'oqchilik kabi tabiiy ofatlar aholi va iqtisodiy faoliyat uchun xavf tug'diradi.

2. Pasttekisliklar va cho'l hududlarining ta'siri

O'zbekistonning janubi va markaziy qismida joylashgan Qizilqum va Kyzylkum cho'llari mamlakat relyefining muhim qismidir. Bu hududlar o'ta quruq va kam yog'ingarchilikka ega, ammo aholining yirik qishloq xo'jaligi faoliyati shu yerda amalga oshiriladi. Cho'l hududlari o'zining keng yaylovlari, yerlarning sho'rlanishi va quruqlikni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, cho'l hududlarida irrigatsiya tizimlari rivojlanib, sug'oriladigan yerlar hosil beradi. Bunday hududlarda paxta va bug'doy kabi ekinlarni yetishtirish uchun rivojlangan sug'orish texnologiyalariga ehtiyoj bor.

Cho'l hududlarida suv manbalari cheklanganligi sababli, bu yerda iqtisodiy faoliyatning davomiyligi uchun muhim bo'lgan ekologik muammolar yuzaga keladi. Misol uchun, Orol dengizining qurishi va uning salbiy oqibatlari bu hududlarda iqlim o'zgarishiga olib kelib, yerlarning sho'rlanishi, suvsizlik va turli ekologik muammolarga sabab bo'ldi. Shu bilan birga, cho'l hududlarida erni saqlash, suv ta'minotini samarali boshqarish va resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish kerakligi alohida ahamiyatga ega.

3. Daryolar va vodiylar

O'zbekistonning relyefi daryolar va vodiylar bilan ham ajralib turadi. Amudaryo va Sirdaryo kabi katta daryolar mamlakatning markaziy va janubiy qismlarida joylashgan bo'lib, ular

mamlakatning iqtisodiy faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Daryolar mamlakatning sug'orish tizimlarining asosini tashkil qiladi va yerlarning ekinlarni yetishtirishda samarali ishlashini ta'minlaydi. Zarafshon va Farg'ona kabi daryolar va vodiylar o'zlarining tarixiy va madaniy ahamiyatiga ega bo'lib, qishloq xo'jaligi faoliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Shuningdek, daryolar orqali amalga oshiriladigan sug'orish texnologiyalari va suv resurslaridan foydalanishning samarali usullari ham muhim. Biroq, daryolarning qisqarishi va suv resurslarining noto'g'ri ishlatilishi ekologik inqirozlarga olib kelishi mumkin. Orol dengizining qurishi va daryolardagi suv resurslarining kamayishi mamlakatda ekologik xavf-xatarlarni oshiradi. Shu sababli, daryolarni va boshqa suv manbalarini samarali boshqarish, suvni tejash texnologiyalarini joriy etish zarur.

4. Ekologik muammolar va barqaror rivojlanish

O'zbekistonning relyefi mamlakatning ekologik holatini va barqaror rivojlanishini shakllantiradi. O'rmonlar, suv manbalari, tog'lar va cho'l hududlari kabi tabiiy resurslar to'g'ri boshqarilmasa, ekologik muammolarni yuzaga keltiradi. Masalan, Orol dengizining qurishi, yerlarning sho'rlanishi, havoning ifloslanishi va biyologik xilma-xillikning kamayishi mamlakatda ekologik inqirozga olib kelgan. Bu muammolar faqat ekologik emas, balki iqtisodiy va ijtimoiy sohalarga ham ta'sir ko'rsatmoqda.

Bunday ekologik muammolarni bartaraf etish uchun ilmiy tadqiqotlar, innovatsion texnologiyalar va ekologik siyosatlarni kuchaytirish zarur. Shuningdek, ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun tabiiy resurslardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish, barqaror qishloq xo'jaligi tizimlarini rivojlantirish va sug'orish texnologiyalarini takomillashtirish zarur.

Xulosa: O'zbekistonning relyefi mamlakatning iqlim, iqtisodiyot, ekologiya va aholi hayotiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tog'li hududlar, daryolar, cho'l va pasttekisliklar kabi tabiiy shakllar o'zaro bog'liq bo'lib, mamlakatning tabiiy resurslaridan samarali foydalanish, qishloq xo'jaligini rivojlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tog' tizimlari va daryolar, ayniqsa, sug'orish tizimlarining rivojlanishi va suv ta'minoti uchun zarur bo'lib, iqtisodiyotning turli sohalarni qo'llab-quvvatlaydi. Cho'l hududlarida esa, suvsizlik va sho'rlanish kabi ekologik muammolar mamlakatning barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Biroq, tabiiy resurslardan noto'g'ri foydalanish, ayniqsa, irrigatsiya tizimlarining samarasizligi va Orol dengizining qurishi kabi ekologik inqirozlar O'zbekistonning relyefi uchun xavf tug'diradi. Bu ekologik o'zgarishlar aholi hayoti, qishloq xo'jaligi va umumiy iqtisodiyot uchun salbiy oqibatlar keltirib chiqaradi. Shuning uchun, tabiiy resurslarni barqaror boshqarish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish va ekologik siyosatni kuchaytirish orqali mamlakatning ekologik barqarorligini saqlash va iqtisodiy o'sishini ta'minlash zarur.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston relyefining shakllari mamlakatning kelgusi rivojlanishi uchun muhim bo'lib, tabiiy resurslardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish va ekologik muammolarni bartaraf etishga qaratilgan kompleks yondoshuvlar zarur. Relyefning ta'sirini chuqur o'rganish, barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jumanazarov T.V., Mirzazoda M.A. (2015). O'zbekiston Respublikasi Geografiyasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

2. Amonov A.K. (2018). O‘zbekistonning ekologik muammolari. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Dovudov M.Sh. (2020). Geografiya va ekologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
4. Oripov B.Sh. (2017). O‘zbekistonning tabiiy resurslari va ekologik xavf-xatarlar. Toshkent: Moliya nashriyoti.
5. Xakimov R.A. (2016). Orol dengizining qurishi: O‘zbekistonning ekologik salbiy oqibatlar. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
6. Khamraev N.M. (2019). O‘zbekistonning iqlimi va iqtisodiyoti. Toshkent: Uzbekistan nashriyoti.
7. Azimov F.R. (2020). Geografiya: O‘zbekiston va Markaziy Osiyo. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
8. Yuldashev S.A. (2021). Suv resurslari va ularning boshqaruvi: O‘zbekiston tajribasi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.